

Goriške perice pred prvo svetovno vojno

PETRA TESTEN KOREN | ZRC SAZU, Inštitut za kulturno zgodovino

✉ petra.testen@zrc-sazu.si

Izvleček: Članek se ukvarja z opravili peric na Goriškem. Naporno delo so najpogosteje opravljale okoliške ženske, a tudi mestne služkinje. Delo je bilo razporejeno po dnevih celotnega tedna. V obdobju pred prvo svetovno vojno v Gorici ni obratovala nobena pralnica, vendar so glede tega vprašanja vseskozi potekale debate med občino in družino industrialcev Ritter, ki je postala lastnica bregov ob Soči. Medtem so perice nadaljevale s svojim delom tako na bolj nevarnih bregovih Soče kot v okoliških vodotokih Kornu in Vrtojbi ter pri številnih vodnjakih po mestu. Perice so pomembno prispevale k proračunu domačih družin, obenem pa skrbele za vez med podeželjem in mestom.

Ključne besede: (slovenske) perice, pranje perila, Koren, Vrtojba, Soča, Gorica, podeželje – mesto.

Lavandaie Goriziane prima della prima guerra mondiale

Riassunto: L'articolo tratta delle faccende svolte delle lavandaie del Goriziano. Questo difficile lavoro era svolto più spesso dalle donne del circondario, ma anche dalle domestiche cittadine. Il lavoro veniva svolto tutti i giorni della settimana. Nel periodo antecedente la prima guerra mondiale a Gorizia non esisteva alcuna lavanderia pubblica, ma al riguardo erano in corso dibattiti tra il comune e la famiglia Ritter, dedita all'industria, che divenne proprietaria delle sponde del fiume Isonzo. Nel frattempo, le lavandaie continuavano il loro lavoro sia sulle sponde più pericolose del fiume Isonzo sia in prossimità dei flussi Koren (Corno) e Vrtojba e anche presso i numerosi pozzi intorno alla città. Le lavandaie contribuivano in modo determinante al bilancio familiare, intrattenendo allo stesso tempo il legame tra campagna e città.

Parole chiave: lavandaie (slovene), lavanderia, Corno, Vrtojba, Isonzo, Gorizia, campagna – città

Perice so vse do prve svetovne vojne tudi na Goriškem sodile v poklicno skupino služinčadi. Na s Slovenci poseljenem prostoru so bili za ta delovni segment prebivalstva v uporabi naslednji izrazi: služkinja, dekla, hišna, sobarica, kuharica, pestunja, guvernanta, »baja« (dojilja), likarica, perica, »pedenarica«, dojilja, pa tudi kočijaž, vrtnar, »portir« itd. Šlo je za poklic, ki je tedaj pritegnil večino aktivne ženske delovne sile, ki se je zaposlovala v meščanskih gospodinjstvih, najpogosteje kot »dekleta za vsa hišna dela« oziroma »splošne služkinje«, torej »deklice za vse«. Na Goriškem je bilo podobno, o čemer pričajo popisi prebivalstva goriških ulic, ki

ponujajo različice poimenovanj za služinčad tudi v nemškem in italijanskem jeziku (ASPG – Censimenti, 1830–1910).¹ Posebna naredba

¹ Prim. za it. jezik: služkinja (serva, servetta, serva di casa, domestica servente, domestica, serva salariata), služabnik (servo, servo di casa, servente, serviente, domestico), hlevar (staliere, stalliero), sobarica (domestica cameriera, cameriera, sotto cameriera), kuharica (cuoca, domestica cuoca, sotto cuoca), varuška (bambinaja, bambinaia, fantesca), vzgojiteljica (istitutrice, educatrice), guvernanta (governante), dojilja (balia), ključarica (donna di chiavi), likarica (stiratrice), perica (lavandaia), vrtnar (giardinere, giardinere assistente, ortolano, giornaliero ortolano), kočijaž (cocchiere), skrbnik palače (guardiano del palazzo) in izrazi, ki kažejo, da gre za služinčad oziroma opravila služinčadi (servendo,

deželne vlade za Slovenijo, izdana junija 1921, ki sicer sega v povojni čas, je ujela opredelitev hišnih in gospodinjskih pomočnic (izraza, ki se »kot bolj nevtralna« uveljavita za služkinje po prvi svetovni vojni) takole: »To so one osebe, ki vršijo gospodinjska dela proti plačilu v gospodinjstvu gospodarja ali gospodinje in so sprejeta v družino. To so kuharice, sobarice, pestunje, dojilje, dekleta, perice, domače šivilje, pomožne delavke« (Ženski list 1933: 55).

Kdo pa so bile perice? Od kod so prihajale in kaj so počele? Raziskave, ki so se sicer ukvarjale predvsem s pericami iz okolice Trsta, vendar so ravno tako primerljive in primerne za razumevanje goriških peric, so pokazale, da je bila bližina mestu zagotovo eden od dejavnikov, ki so krojili in sploh

omogočali delo peric. Perice so enkrat tedensko peš, z velikim košem na glavi, prihajale v mesto po umazano perilo in prinašale čisto v gospodinjstva, kjer so prevzemale novo zadolžitev. Obenem je pri tem delu opaziti vzorec, ki priča, da so si žene in dekleta s pomočjo generacijske in organizacijske mreže predajale posel iz roda v rod. Na drugi strani so tudi gospodinje, podobno, po priporočilih, medsebojni izmenjavi mnenj in mreži poznanstev jemale na delo le žene, ki se jih je držal sloves dobrih delavk. Odnos naklonjenosti med gospodinjami in pericami je bil nemalokrat vzajemen, nenazadnje so si tudi perice prizadevale za »dobre družine«, ki so se jih držale vse življenje (Repinc 2001: 129–130). Opozoriti seveda gre na stik podeželja z mestom, ki so ga perice vzpostavljale in sooblikovale. Nenazadnje so novosti in znanje, ki so ga prinašale s seboj, ko so se vračale na svoje domove, zaznamovali domače vasi (Kalc 2004: 361–361; Repinc 2001: 138–140). Sovaščankam in sorodnicam so

servizio domestico, servizi domesticci, servizi personali, di servizio). Prim. za nem. jezik: služkinja (Dienstmädchen), varuška (Kinder mädchen, Kindsmagd), dekla (Magd, Dienstmagd), kuharica (Köchin), posel (Dienstbote), guvernanta (Gouvernante), sobarica (Stubenmädchen), hlapec (Knecht, Hausknecht), služabnik (Diener, Bediente) itd.

Perice (foto: M. Ličen-Prepih, hrani: Goriški muzej).

odpirale tudi »okno v svet«, saj so ustvarjale socialne mreže, preko katerih je na podlagi poznanstev in priporočil tudi marsikatera služkinja dobila zaposlitev v mestu, in to pri dobri družini. Poleg tega je bila ekonomska pomoč peric (tudi služkinj) za preživetje družin v težkih trenutkih nemalokrat ključnega pomena.

Pranje perila je bila obrt, ki je bila zaradi svoje specifičnosti – kot samostojna ženska dejavnost – in številčnosti vpletenih žensk pomembna panoga. Vezana je bila na »zrela leta«, družinski kontekst, saj so pri delu največkrat sodelovale vse ženske predstavnice družine, čeprav je bila nosilka starejša ženska. Perice so bile navadno poročene ali ovdovele ženske, v povprečju stare med 40 in 50 let. Redko katera naj bi bila mlajša od 33 let, s pranjem perila pa so se ukvarjale vse do pozne starosti (prim. Kalc 2004: 361; Orehovec 2001: 109–148).

Postopek pranja perila

Opravila peric so bila za mestno življenje nujna, kot je sol potrebna za kruh. To naporno delo so torej najpogosteje opravljale ženske iz bližnje okolice mest, vendar tudi mestne služkinje. Težaško delo je bilo razporejeno po dnevih in točno določenem ritmu skozi celoten teden.² Ob ponedeljkih (včasih tudi nedeljah), ko se je cikel začel, so perice obiskale vse svoje odjemalce in zbrale njihovo umazano perilo ter ga odnesle k sebi domov. Tu so ga najprej dale namakati. Naslednji dan se je začela »žehta« ali pranje perila (Planissi 2004: 27). Vodo, ki so jo perice za takšno opravilo potrebovale, so zajemale v bližnjih izvirih ali vodnjakih, razporejenih po mestnih trgih, nemalokrat pa so po okoliških

hribih ljudje zbirali deževnico s streh v za to pripravljenih podzemnih zbiralnikih. Služkinje po gospodinjskih v Gorici, kjer pred prvo svetovno vojno še ni bilo tekoče vode, so jo morale v hišo prinašati s pomočjo različnih posod. Prav zato je pomanjkanje vode, predvsem v poletnem času, močno odmevalo tudi v dnevnem časopisu.

Perilo se je pralo z doma pridelanim milom, sledilo je razkuževanje in beljenje tkanin s pomočjo pepela. Tega so po gospodinjskih za beljenje tkanin pridobivali iz zogle nelega lesa, največkrat drv, ki so jih uporabljali v pečeh za ogrevanje lastnih domov. V veliki posodi oziroma kotlu, napolnjenem z vodo, je perica najprej prekuhala pepel in nato brozgo precedila, da ji je ostala le obarvana voda, v katero je vsula perilo in vse skupaj ponovno zavrela ter nekaj časa kuhala. Sledilo je izplakovanje, tepežkanje perila kar na večjem kamenju ob potokih, včasih pa na za to prilagojenih pralnih deskah, na pol toplojenih v eno izmed bližnjih tekočih voda. V neposredni okolici Gorice sta bila to največkrat potoka Koren in Vrtojba ali reka Soča. Seveda je bilo treba najpozneje v četrtek zaključiti z izplakovanjem perila, saj se v nasprotnem primeru cikel, ki je vključeval sušenje in likanje, ni mogel pravočasno končati. Nato se je perilo sušilo, včasih kar po grmovju in drevju ob potokih, kjer je potekalo izplakovanje.

Na koncu pa je bilo treba vse skupaj še zlikati s pomočjo likalnikov, ki so se odpirali kot škatlice in v katere se je namestila žerjavica, ta pa je tlela in tako grela plosko površino priprave. Ti likalniki so imeli ob robu luknjice, saj je bilo treba žerjavico z guganjem priprave vsake toliko spodbuditi, da je ponovno zažarela in tako ogrela ploskev za likanje. Sledilo je zlaganje čistega perila in njegovo vračanje lastnikom v mestu. In nov cikel se je lahko spet začel.

² O tem težaškem delu je ostalo bogato ustno izročilo. Glej tudi: Destovnik 2002: 60; Repinc 2001: 127–144; Musetti, Lampariello Rosei, Nanut, Rossi 2007: 273–274. Avtorica prispevka je poslušala o postopku pranja perila doma in med pogovori s številnimi Goricankami.

Vprašanje pralnice in pranja perila

V Gorici pred prvo svetovno vojno ni obratovala nobena pralnica, vendar so glede tega vprašanja vseskozi potekale žgoče, večletne debate med občino in posamezniki, npr. družino Ritter,³ ki je postala lastnica bregov ob Soči. Poseben problem je predstavljal najbolj dostopen teren, kjer so perice redno opravljale svoje delo. Do vidnejše interakcije je prišlo leta 1875, ko je občinski svet razpravljal o predlogu družine Ritter, da zgradi pralnico in sušilnico perila, saj so v družini nameravali v koraku z industrijskim razvojem širiti svojo proizvodnjo in graditi nove industrijske objekte, ti pa bi z infrastrukturo posegli v prostor, kjer je bil za perice najlažji dostop do tekoče vode, in sicer na območju Stračic. Leta 1892 ni bilo še nič domenjenega, še manj pa narejenega. Goriške perice so bile prisiljene na daljšo pot do reke Soče in nato na težko opravilo v veliko nevarnejših razmerah ob bolj neprijaznem bregu – v bližini tranzitnega čolna, na področju Sv. Andreja. Zabeležen je celo smrtni primer perice, ki je na poti domov zaradi prevelikega napora nenadoma omagala (Planissi 2004: 28). Da takšnih epizod ni bilo malo, govorijo tudi vesti v lokalnem časopisju, kot je naslednja: *»Utonila je preteklo nedeljo v Kornu pod Kostanjevico priletna perica, ki je bila nesla perilo prat. Pri njenem delu jo je zadel mrtud, da je padla v vodo, ki ni globoka. Ker ni bilo človeka zraven, ki bi jo bil izvlekel iz vode, je reva poginila na žalosten način: v nedeljo pri delu«* (Soča, 22. 12. 1882).

Šele leta 1902 je inženir Bresadola poslal na občino pismo z načrtom, kako bi na

različnih koncih mesta zgradili javne pralnice in s tem olajšali težaško delo peric. Ideja je bila izražena takole: *»/Z/graditi več javnih pralnic v različnih mestnih okrožjih, da ne bi silili perice, da se po nepotrebnem utrujajo, ko prenašajo perilo sem ter tja, iz mesta v Stračice«* (Planissi 2004: 28). Medtem je postalo tudi vprašanje preskrbe mesta z vodo in vzpostavitve vodovodnega omrežja že prav pereče. Leta 1903 je občina sprožila postopek za izdelavo projekta mestne pralnice, vendar do uresničitve ni nikoli prišlo.

Na drugi strani mesta – ob Kornu – so se prav tako ves čas pojavljale težave zaradi peric. Na občino je v letu 1876 celo priromalo protestno pismo prebivalcev ob omenjenem potoku, saj se jim je zdelo nevdružno, da perice s svojim *»mlatenjem«* perila pričnejo že ob treh zjutraj in tako kršijo pravila javnega reda in miru. To pa ni bil edini problem, ki je zmotil okoliške prebivalce. Po njihovem mnenju je bil potok neprimeren za pranje, saj so se vanj stekale industrijske odplake pa tudi fekalije posameznih gospodinjstev. Ves ta material se je nabiral in zadrževal v plitkejših kotanjastih predelih struge in kontaminiral perilo. V naslednjem letu je občina z odlokom prepovedala nočno pranje in aktivnosti ob Kornu, kršiteljem je bila zagrožena celo denarna kazen, če bi se upirali, pa aretacija in (najbrž nekajurni) zapor (Planissi 2004: 28). Nekaj podobnega se je dogajalo tudi ob potoku Vrtojba, saj je zaradi nizkega vodostaja pretežni del leta iz vsakovrstnih odplak grozilo podobno alarmantno stanje kot v primeru potoka Koren.

Problemi pa se niso končali ob izplakovanju perila, ampak so se še bolj javno kazali, ko je bilo treba te ogromne količine blaga posušiti. V zapisih je zaslediti, da je bilo po goriških ulicah videti sušenje perila tako, kot da bi se tkanine odločile za invazijo na mesto. Župan Maurovich je moral v letu 1883 nasloviti na perice pisno opozorilo, saj so obešale perilo po vseh grmih in drevesih po mestu, tudi ob

³ Družina Ritter je domovala v mestu že vse od leta 1819 in se je prvotno ukvarjala s predelavo sladkorja. V letu 1843 so pridobili še nekatere manjše obrate, med njimi kovnico bakra, mlin in žago ob Soči, ter nakupili nekatera zemljišča v mestu. Hkrati so pričeli postavljati na območju goriškega predmestja Stračic oziroma v bližnji slovenski vasi Podgora velike obrate, če ne že kar graditi malo industrijsko predmestje, imenovano tudi *»goriški Manchester«*. Več glej: Luchitta 1987: 65–87; Marušič 2005: 59.

glavnih mestnih ulicah. Ob tej priložnosti je nastal celo seznam stranskih ulic, na katerih jim je bilo dovoljeno opravljati svoje delo. Ulice so bile naslednje: Toscolano, dell Colle, del Bosco, dei Campi, degli Scogli, Cordajoli, dei Leoni in della Barca (Planissi 2004: 29).

Nacionalna trenja ob vodi

Občutljivost za vprašanje narodnosti, ki so ga tudi na Goriškem vodile moške intelektualne elite, se je med slovensko populacijo kazalo na ulicah vse od druge polovice 19. stoletja, npr. v izkazovanju pripadnosti slovenski narodni skupnosti z rabo slovenskega jezika v javnem prostoru, z nakupovanjem pri slovenskih trgovcih, za kar so bili prebivalci mesta posebej pozvani, itd. Tudi slovenske perice (oziroma služkinje) v Gorici so bile pozvane, naj izkazujejo svojo pripadnost matični narodni skupnosti, s tem pa so postale vidnejše v povezavi z angažiranostjo slovenske nacionalne skupnosti glede vprašanja narodnostne uveljavitve in nasploh glede utrditve položaja slovenskega prebivalstva v mestih, kot sta bili Gorica in bližnji Trst. O tem denimo pričajo pozivi v dnevnem časopisu, ko so bile ob rednih popisih prebivalstva nagovorjene, naj jasno izrazijo svojo pripadnost Slovincem tako, da pod rubriko uporabni jezik vpišejo slovenščino.⁴

Ženske, ki so skrbele za perilo mestne gospode, so vstopale v gospodinjstva nemalokrat tuje govorečih družin, v njihov intimni prostor, kjer so prihajale v stik tudi z njihovim intimnim perilom,⁵ s čimer je postala

nevarnost (simbolne in fizične) kontaminacije še večja. Nevarnost »okužbe« Slovenk z nečim, kar je pripadalo tujemu, drugačnemu, je terjala posebno pozornost. Poleg tega so perice kot ženske – po mnenju moških elit in voditeljev posebej ranljive pripadnice slovenskega naroda, ki jih je bilo treba zaščititi – s svojo samostojno obrtjo in zaslužkom ter stiki z življenjem v mestu uhajale izpod moškega nadzora. Končno naj bi zaradi obilice dela zanemarjale tudi svoje dolžnosti kot matere in žene, torej vzgojo otrok, skrb za gospodinjstvo itd. – skratka vse, kar bi od njih tedanja družba glede njihovih dolžnosti in moralnih vrlin pričakovala. Strah pred škodljivimi mestnimi navadami in pohujšanje ter kvarjenje žena, ki so odhajale v mesto, se je tudi po drugih narodnostno mešanih središčih oklicalo za »vir sramote« (Verginella 2006: 84).

Zaradi pomanjkanja pisnih virov (kar je sicer razumljivo, saj niti ni bilo v navadi, da bi perice pisale dnevnik), ki bi živo pričali o vsakdanjem dogajanju, težko ocenimo, kako zelo so bili posamezni (ženski) poklicni profili dejansko vpleteni v boj za narodnostno ozaveščanje. A eden od fragmentov, ki pričajo o tovrstni angažiranosti, so že omenjene časopisne notice, novice, obvestila, poročila o denimo predavanjih, povezanih z narodno-buditeljskimi temami, ki so se jih udeleževale tudi ženske, med njimi služkinje itd. Naj zato zaključimo z bolj šegavo objavo, in sicer s sporom, pravzaprav bolj pretepom med ženskami ob vodnjaku, ki se je spremenil v pravo »narodno« bojišče med furlanskimi in slovenskimi deklami:

»Babji Sedan se je vršil v torek zjutraj v Gorici pri vodnjaku na Korenju. Zaradi jednega škafa vode sprla se je Furlanka z slovensko deklo, lasale, vlačile sti seter si dajali najfinejše naslove. Zdaj pa pride še jedna furlanska baba iz ‚geta‘, ter poda se i ona v boj seveda proti ‚šklavi‘. To je bil pravi Sedan: škafi so ležali na

čistega ter umazanega glej: Douglas 1994, cop. 1966; Verginella 2003: 73.

⁴ Popisi prebivalstva, ki so vsebovali rubriko uporabni jezik/lingua usuale, so se vršili v letih 1880, 1890, 1900 in 1910. Zadnje leto je bilo prav zaradi sporne rubrike o uporabnem jeziku v Gorici in Trstu treba opraviti revizijo štetja; ugodeno je bilo pritožbi Slovencev zaradi nepravilnosti pri popisu, zato se je štetje za omenjeno rubriko ponovilo. Več o tem vprašanju in posledicah glej: Testen Koren 2013: 200–206; 2013a: 58–61; 2016: 49, 54–57; Cergol Paradiž, Testen Koren 2022; *Special-Orts-Repertorium*.

⁵ O nevarnosti kontaminacije in konceptualizaciji

bojišči, babe trgale so si lase, nohti so imeli dovolj opravila po obrazih, kitlje so se po tleh vlačile, – a zmagala je končno vendar korenjaška slovenska dekla. Boj je trajal v navzočnosti vsega korenjskega prebivalstva četert ure, a policaja ni bilo ne blizu ne poleg.

Priporočal bi pa prihodnjič, kadar se imajo furlanke in sploh babe pri vodnjaku pretepati, naj blagovoljno pustijo doma umetno napravljene debele kite, da jih ne bodo potem, kakor pri tem boju, okolo vodnjaka sramotno iskale« (Soča, 5. 9. 1879).

Hudomušno objavo pretepa ob vodnjaku je mogoče brati tudi drugače, kot kazalec resnosti pomena ne samo dostopa do vode, preskrbe z vodo, ampak tudi vprašanja vodovoda, ki se je kot ideja dolgo porajalo na ravni mestne politike in seveda razplamtevalo prava nacionalna občutja. Medtem pa so – ne glede na vse prepreke in težave – perice vsekozi delale in pomembno prispevale k proračunu domačih družin, obenem pa skrbele za vez med okoliškim podeželjem in mestom.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri:

ASPG – Archivio Storico Provinciale – Gorizia, Censimenti della popolazione del comune di Gorizia 1830–1910.

Obljavljene viri:

Special-Orts-Repertorium, Gorica in Gradiška, za štetja v letu 1880, 1890, 1900 in 1910.

Časopisni viri:

Soča, 5. 9. 1879.

Soča, 22. 12. 1882.

Ženski list, X, 1933, št. 8.

Literatura:

Cergol Paradiž, A., Testen Koren, P. 2022: Slovenske priseljenke v Trstu: vprašanje identitete ob ljudskem štetju 1910. Dve domovini: razprave o izseljenstvu, [št.] 55, 151–171.

Destovnik, I. 2002: *Moč šibkih. Ženske v času kmečkega gospodarjenja*. Celovec: Založba Drava.

Douglas, M. 1994 (cop. 1966): *Purity and Danger. An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*. New York, London: Routledge.

Kalc, A. 2004: Žensko prebivalstvo v Trstu leta 1775: nekaj socialno-demografskih in gospodarskih vidikov ter metodoloških vprašanj. *Zgodovinski časopis*, 58, št. 3/4, 2004, 337–376.

Luchitta, A. 1987: L'industria cotoniera nella contea di Gorizia e Gradisca. *Annali di storia isontina: societa, economia, beni culturali*, št. 3, 65–87.

Marušič, B. 2005: *Pregled politične zgodovine Slovencev na Goriškem: 1848–1899*. Nova Gorica: Goriški muzej.

Musetti, G., Lampariello Rosei, S., Nanut, D., Rossi M. (ur.) 2007: *Donne di frontiera. Vita società cultura lotta politica nel territorio del confine orientale italiano nei racconti delle protagoniste (1914–2006)* 2. Trieste: Il Ramo d'Oro Editore.

Orehovec, M. 1997: Delo Istrank v Trstu, *Etnolog*, 7=(58), 115–129.

Orehovec, M. 2001: *Ženske in delo v Istri v 20. stoletju*, magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za sociologijo.

Planissi, F. 2004: *Feminilità goriziane*. Gorizia: Edizioni della Laguna.

Repinc, M. 2001: Perice v Boljuncu. *Etnolog*, 11=(62), 127–144.

Testen Koren, P. 2013: Plačano hišno delo, pravne norme in vsakdanja praksa: goriške služkinje v 19. in na začetku 20. stoletja. V: Verginella, M. (ur.). *Dolga pot pravic žensk: pravna in politična zgodovina žensk na Slovenskem*. 1. izd. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete: Studia humanitatis, 185–212.

Testen Koren, P. 2013a: Služkinje kot del slovenske narodne skupnosti na Goriškem ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja. V: Grdina, I. (ur.). *Eliminacionizem in emancipacija: zbornik razprav*. Ljubljana: Založba ZRC, 45–61.

Testen Koren, P. 2016: La nostra "materia prima": le donne slovene a servizio a Gorizia tra otto e novecento. V: Verginella, M. (ur.). *Sconfinamenti storiografici e attraversamenti di confini*. Trieste: Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli Venezia Giulia. *Qualestoria*, a. 44, n. 1, 47–63.

Verginella, M. 2003: O nevidni ženski delovni sili. *Delta*, št. 3/4, 71–79.

Verginella, M. 2006: *Ženska obrobja. Vpis žensk v zgodovino Slovencev*. Ljubljana: Delta.